

PUNANE RAAMAT

KURT VONNEGUT

ISEMÄNGIV KLAVER

Inglise keelest tõlkinud Tiina Randus

Originaali tiitel:
Kurt Vonnegut
Player Piano
Dial Press, 2006

Toimetanud Kai-Riin Meri
Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Disainer Villu Koskaru

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

Copyright © 1952, 1980 by Kurt Vonnegut
This translation published by arrangement with Dial Press, an imprint of
Random House, a division of Penguin Random House LLC.
Tõlge eesti keelde © Tiina Randus ja Tänapäev, 2016

ISBN 978-9949-27-969-2
www.tnp.ee

Trükitud OÜ Greif trükikojas

Jane'ile – jumal teda õnnistagu

*Pange tähele lilli väljal, kuidas nad kasvavad;
nad ei tee tööd ega ketra.
Ja ometigi ma ütlen teile, et Saalomongi kõiges
oma hiilguses pole olnud nõnda ehitud kui üks nendest!*
— Matteuse evangeelium 6:28

EESSÕNA

See raamat ei räägi sellest, mis on, vaid sellest, mis võiks olla. Tegelased on vormitud alles sündimata või siis nende ridade kirjutamisel alles imikueas isikute järgi.

Peamiselt räägib see juhtidest ja inseneridest. Antud hetkel ajaloos, 1952. aastal pKr, sõltub meie elu ja vabadus suuresti meie juhtide ja inseneride oskustest, kujutlusvõimest ja julgusest, ja ma loodan, et jumal annab neile abi, et nad aitaksid meil jääda ellu ja vabaks.

Aga see raamat räägib teisest hetkest ajaloos, kui pole enam sõdu ja...

1

Ilium New Yorgi osariigis on jagatud kolme ossa.

Loodes asuvad juhid, insenerid ja riigiametnikud ning mõned ametimehed; kirdes on masinad ning lõunasse, teisele poole Iroquoisi jõge, jääb piirkond, mis kannab nime Asula ja seal elab suurem osa inimesi.

Kui üle Iroquoisi viiv sild dünamiidiga õhku lastaks, segaks see igapäevaelu väga vähe. Jõe vastaskallastel elavatel inimestel ei ole peale uudishimu eriti põhjust üle jõe minna.

Sõja ajal õppisid üle kogu Ameerika sadades Iliumides elavad juhid ja insenerid hakkama saama ilma oma meeste ja naisteta, kes läksid sõdima. Sõja võitis ime – tootmine peaaegu ilma tööjõuta. Jõe põhjakalda elanike sõnutsi võitis sõja oskusteave. Demokraatia võlgnes oma tekke oskusteabele.

Kümme aastat pärast sõda, kui mehed ja naised olid koju tulnud, kui mässud olid alla surutud, kui tuhanded olid sabotaaživastaste seaduste alusel vangi pandud, silitas doktor Paul Proteus oma kabinetis kassi. Ta oli Iliumi kõige tähtsam ja targem inimene, Iliumi töökodade juht, ehkki vanust oli tal vaid kolmkümmend viis aastat. Ta oli pikk, kõhn, närviline ja tumedat verd, ja tema pikavõitu näo õrna ilu rikkusid tumedate raamidega prillid.

Ta ei tundnud end sel hetkel ei tähtsa ega targana, ja seda ei olnud juhtunud juba mõnda aega. Sel hetkel oli tema peamine mure see, kas must kass jääb uue ümbrusega rahule.

Need, kes olid piisavalt vanad, et mäletada, ja liiga vanad, et võistelda, ütlesid hellitavalt, et doktor Proteus näeb välja täpselt nagu tema isa noorest peast – ning oli üldiselt teada, ehkki teatud ringkondades suhtuti sellesse halvaksapanuga, et Paul tõuseb organisatsioonis ühel päeval peaaegu sama kõrgele kui tema isa. Tema isa, doktor George Proteus, oli surres riigi esimene Riikliku Tööstus-, Kaubandus-, Kommunikatsiooni-, Toiduainete- ja Ressursideameti direktor: ametikoht, millest tähtsam oli üksnes Ameerika Ühendriikide presidendi oma.

1
2

Mis puutus Proteuse geenide võimalusse liikuda edasi järgmisesse põlvkonda, siis seda praktiliselt ei olnud. Pauli naine Anita, kes oli sõja ajal olnud tema sekretär, oli viljatu. Kõigile nalja pakkaval kombel abiellus Paul temaga seepeale, kui Anita kuulutas, et jäi pärast kontoris toimunud võidupidu kindlasti rasedaks.

„Kas see meeldib sulle, kiisu?” Mureliku hoolitsuse ja delegeeritud mõnuga silitas noor Proteus kassi kumerat selga rullikeeratud joonistega. „Mmmmm, aaaah – mõnus, eks?” Ta oli kassi leidnud samal hommikul golfiraja äärest ning toonud ta tehasesse hiirepüüdjaks. Alles eelmisel õhtul oli üks hiir närinud läbi kontrollkaabli isolatsioonikihi ning muutnud hooned 17, 19 ja 21 ajutiselt kasutuskõlbmatuks.

Paul lülitas sisetelefoni sisse. „Katharine?”

„Jah, doktor Proteus?”

„Katharine, millal mu kõne ära trükitud saab?”

„Ma teen seda praegu, sir. Kümme-viisteist minutit, ma luban.”

Doktor Katharine Finch oli tema sekretär ning ainuke naine Iliumi töökodades. Pigem oli ta seisuse näitaja kui päriselt abiks, ehkki temast oli kasu, kui Paul oli haige või mingil põhjusel töölt varem lahkus. Sekretärid olid ainult juhtkonnal, tehasedirektoritel

ja tähtsamatel tegelastel. Sõja ajal olid juhid ja insenerid avastanud, et suurema osa sekretäride tööst – nagu ka enamiku madalama taseme töödest – suudavad masinad ära teha kiiremini, tõhusamalt ja odavamalt. Anitat taheti lahti lasta, kui Paul temaga abiellus. Nüüd näiteks käitus Katharine tüütult ebamasinlikult ja venitas Pauli kõnega, ajades samal ajal juttu oma eeldatava armukese doktor Bud Calhouniga.

Bud, Iliumi bensiiniterminali juht, töötas üksnes siis, kui parve või torujuhtmega saabusid või väljusid kaubapartiid, ning suurema osa nende kriiside vahelisest ajast – nagu praegu – veetis ta Katharine'ile oma Georgia aktsendiga eufoorilist mesijuttu puhudes.

Paul võttis kassi sülle ja viis ta hiigelsuure maast laeni ulatuva akna alla, mis moodustas ühe seina. „Siin on kõvasti hiiri, kiisu,” ütles ta.

Ta näitas kassile rahuaegset lahinguvälja. Siin jõekäänaku tasan-dikul olid mohikaanlased võidutsenud algonkiinide üle, hollandlased mohikaanlaste üle, britid hollandlaste üle, ameeriklased brittide üle. Seal kontide, kõdunenud teivaste, kahurikuulide ja noolepeade kohal seisis nüüd terasest ja müürikividest hoonekolmnurk, mille iga haar oli poole miili pikkune: Iliumi töökojad. Seal, kus inimesed kunagi röökisid ja taplesid ning loodusjõududega võideldes napilt ellu jäid, ümisesid, surisesid ja klõbisesid nüüd masinad, valmistasesid lapsevankrite osi, pudelikorke, mootorrattaid ja külmkappe, televiisoreid ja kolmerattalisi jalgrattaid – rahu vilju.

Paul libistas pilgu suure kolmnurga katustest kõrgemale ja vaatas päikesehelki Iroquoisi jõel ja selle taga Asulal, kus püsisid veel paljud uusasanike nimed: van Zandt, Cooper, Cortland, Stokes...

„Doktor Proteus?” See oli jälle Katharine.

„Jah, Katharine.”

„See põleb jälle.”

„58. hoone kolmas rühm?”

„Just nii, tuli põleb jälle.”

„Hästi, helista doktor Shepherdile ja küsi, mis ta selles osas ette võtab.”

„Ta on täna haige, mäletate?”

„Eks ma lähen siis ise.” Ta tõmbas mantli selga, ohkas tüdinult, võttis kassi sülle ja läks Katharine'i kabinetti. „Ärge tõuske, ärge tõuske,” ütles ta diivanil pikutavale Budile.

„Kes siin tõusta kavatses?” küsis Bud.

Ruumi kolm suurt seina olid põrandaliistust kuni laekarniisini ühtlaselt mõõdikutega kaetud ja neid katkestasid üksnes koridori ja Pauli kabinetti viivad uksed. Neljas sein oli üksainus klaaspaneel, täpselt nagu Pauli kabinetiski. Mõõdikud olid ühesugused, sigaretipaki suurused ja reas nagu ehituskivid, igaühel särav pronkssilt küljes. Kõik nad olid ühendatud mingite masinatega kusagil töökodades. Säravpunane juveel tõmbas tähelepanu alt seitsmendale mõõdikule idaseina vasakult viiendas reas.

Paul koputas sõrmega mõõdikule. „Oh jah, hakkab jälle pihta – 58. hoone number kolm teeb praaki, muud ei midagi.” Ta viskas pilgu ülejäänud instrumentidele. „Muud vist ei ole, jah?”

„Ainult see üks.”

„Missa selle kassiga teed?” küsis Bud.

Paul nipsutas sõrmi. „Tead, tore, et sa küsisid. Mul on sulle üks projekt, Bud. Ma tahan signaalsüsteemi, mis ütleb kassile, kust ta leiab hiire.”

„Elektroonilist?”

„Ma loodan küll.”

„Selleks on vaja mingit andurielementi, mis tunneb hiire lõhna.”

„Või roti. Tööta selle kallal, kuni ma ära olen.”

Paul läks kahvatus märtsikuises päikesevalguses oma auto juurde ja mõtles, et ajaks, mil ta kontorisse tagasi jõuab, *ongi* Bud Calhounil hiirealarm välja mõeldud – selline, millest kass aru saab. Paul mõtiskles mõnikord, et vahest oleks talle mõnes teises ajaloo-perioodis rohkem meeldinud, kuid tal polnud kahtlustki, et Bud on

sattunud täiesti õigesse aega elama. Budi mõttemaailma sai pidada üksnes tugevalt ameerikalikuks selle sõna algupärases tähenduses – masinavärkide looja rahutu ja kaootiline suhtumine ja kujutlusvõime. Käes oli paljude sugupõlvede Bud Calhounide tipphetk või siis sellele väga lähedalseisev hetk, kus peaaegu kogu Ameerika tööstus oli integreeritud üheks tohutu suureks Rube Goldbergi masinaks.

Paul peatus Budi auto juures, mis oli pargitud tema oma kõrvale. Bud oli talle mitmel korral uhkelt oma auto iseäralikke funktsioone näidanud ning Paul pani auto nalja pärast tööle. „Hakkame minema,” ütles ta autole.

Surin ja klõps ning uks lendas lahti. „Hüppa sisse,” ütles armatuurilaua alt kostev lindistus. Starter keerles, mootor käivitus ja jäi tühikäigul tööle ning raadio hakkas mängima.

Paul puudutas ettevaatlikult üht nuppu roolisambal. Mootor nurrus, käigud porisesid vaikselt ning kaks esiistet heitsid kõrvuti pikali nagu unised armastajad. See meenutas Paulile vägagi üht hobuste operatsioonilauda, mida ta oli kunagi loomakliinikus näinud – hobune talutati viltuse laua kõrvale, seoti selle külge, uinutati ning keerati siis motoriseeritud lauaplaadi abil operatsiooniasendisse. Ta nägi vaimusilmas, kuidas Katharine Finch vajub, vajub, vajub, ja Bud, näpp nupul, häälitseb rahulolevalt. Paul tõstis istmed teise nupu abil taas püsti. „Head aega,” ütles ta autole.

Mootor jäi seisma, raadio lülitus välja ja uks läks pauguga kinni. „Vaata ette,” hõikas auto talle, kui Paul omaenda masinasse ronis. „Vaata ette, vaata ette, vaata ette...”

„Vaatangi!”

Budi auto vaikis, ilmselt rahunes maha.

Paul sõitis mööda laia ja puhast bulvarit, mis tehase territooriumi pooleks jagas, ja jälgis möödavilksatavaid hoonenumbreid. Vastassuunas kihutas mööda universaalkerega masin, lasi signaali, autos istujad lehvitasid talle ning sõiduk tegi peavärava poole

suundudes tühjal tänaval paar lustlikku siksakki. Paul heitis pilgu kellale. See oli tööd lõpetav teine vahetus. Teda häiris, et tehase käigushoidmiseks vajalike noorte meestega käis kaasas selline ebaküps heatujulisus. Ta kinnitas endale ettevaatlikult, et kui tema, Finnerty ja Shepherd kolmeteistkümne aasta eest Iliumi töökodadesse tööle tulid, olid nad tükk maad täiskasvanumad, mitte nii ülearu enesekindlad ega jätnud kindlasti mulje, et kuuluvad eliidi sekka.

Mõned inimesed, nende hulgas Pauli kuulus isa, rääkisid vana-dest aegadest nii, nagu oleksid insenerid, juhid ja teadlased eliit. Ja kui sõjas läks tulisemaks, siis leiti, et Ameerika oskusteave on ainuke lahendus vastuseks vaenlase ülekaalukatele jõududele, räägiti sügavamatest ja paksematest punkritest oskusteabe valdajate tarbeks ning elanikkonna koorekihi lahingutegevusest säästmisest. Aga vähesed võtsid seda eliidi-juttu tõsiselt. Kui Paul, Finnerty ja Shepherd sõja alguspäevil ülikooli lõpetasid, oli neil piinlik, et nad sõdima ei pääsenud, ning nad tundsid võitlejate ees alaväärsust. Aga nüüdsel ajal tulid ülikoolilõpetajad juba eliiditeadlikkuse, sisseõpetatud ülimuslikkusega, nad leidsid igasuguse vastupanuta, et juhtide ja inseneride poolt juhitud hierarhia on õige asi.

Paulil hakkas parem, kui ta jõudis hoonesse number 58, nelja kvartali pikkusesse kitsasse ehitisse. See oli tema lemmik. Talle oli öeldud, et ta peaks hoone põhjaosa maha lammutama ja uue asemele ehitama, aga ta oli peakontori ümber veennud. Põhjaosa oli kogu tehase kõige vanem osa ning Paul oli selle päästnud – kuna see pakub külastajatele ajaloolist huvi, ütles ta peakontorile. Aga ta ei soosinud külastajaid, nad ei meeldinud talle ning tegelikult oli ta 58. hoone põhjaosa päästnud iseenda huvides. See oli Edisoni poolt 1886. aastal püstitatud masinatöökoda. Samal aastal oli Edison avanud teise samasuguse Schenectadys ning selles hoones käimine aitas Paulil masendushetki leevendada. See oli enesekindluse süst minevikust, mõtles ta – kus minevik tunnistas, kui tagasihoidlik ja närune ta on olnud, kus oli võimalik vaadata vana ja uut kõrvuti

ning näha, et inimkond on tõesti pika tee maha käinud. Paul vajab aeg-ajalt sellist julgustust.

Paul püüdis endale objektiivselt kinnitada, et tegelikult on kõik palju parem kui varem. Üks asi oli see, et pärast sõja suurt vere-sauna oli maailm tõesti ebaloomulikest hirmudest puhtaks tehtud: massinälg, massivangistamine, massipiinamine, massimõrvad. Objektiivselt võttes olid oskusteave ja maailmaseadused saanud pikka aega oodatud võimaluse muuta maailm täiesti meeldivaks ja mõnusaks kohaks, kus viimsetpäeva välja higistada.

Paul soovis, et ta oleks läinud rindele ja kuulnud arutut kära ja kõuemüra, näinud haavatuid ja surnuid ning ehk ka ise mõne šrapnellikillu jalga saanud. Siis ta ehk saanuks aru, kui hea kõik praegu vanaga võrreldes on, ja näinuks seda, mis paistis teistele nii arusaadav olevat – et see, mida ta juhi ja insenerina teeb, oli teinud ja hakkab tegema, on vajalik, seisab laitusest kõrgemal ning on sõna otseses mõttes toonud kaasa kuldsed ajad. Viimasel ajal tekitasid töö, süsteem ja organisatsioonipoliitika temas vaheldumisi kas tüdimust, igavust või iiveldust.

Ta peatus hoone number 58 vanemas osas, mis oli nüüd täis keevitusmasinaid ja isolatsioonipunujate ridu. Teda valdas rahu, kui ta tõstis pilgu puidust sarikatele, mis olid pudeneva valge värvi kihi all ebaühtlased ja kirvejälgi täis, ja igavatele tellisseintele, mis olid nii pehmed, et inimesed – jumal ise teab, kui ammu – olid sinna kriipinud oma nimetähti: KTM, DG, GP, BDH, HB, NNS. Paul kujutas hetkeks ette, nagu ta 58. hoones käies sageli tegi, et ta on Edison, seisab Iroquoisi jõe kaldal asuva üksiku tellishoone lävel ja väljas sasib põhjaosariikide talv kuivanud kõrsi. Sarikatel oli endiselt näha märke sellest, mida Edison oli ilusa tellisaidaga teinud: poldiaugud näitasid, kus kõrgele tõstetud võllid olid kunagi andnud jõudu mootoririhmade metsale, ja prussidest põrand oli õlist must ning rihmade poolt ringi aetud kohmakate masinate jalgadest täkitud.